

Funda, Ondřej

Harold Bloom a gnose

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. B, Řada filozofická. 2004,
vol. 53, iss. B51, pp. [57]-72

ISBN 80-210-3454-8

ISSN 0231-7664

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/106781>

Access Date: 24. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ONDŘEJ FUNDA

HAROLD BLOOM A GNOSE

Harold Bloom (nar. 1930), současný americký neopragmatista, který se věnuje nejen filosofii, ale také literární vědě, estetice, psychologii a teologii, představuje v postanalytickém myšlení pragmatickou linii. Přestože v mnohém navazuje na inspirativní podněty teorie rozumění a interpretace de Man a ačkoli vychází z teze, že neexistuje žádný neutrální jazyk, který by mohl adekvátně postihnout různým způsobem diferencovaná umělecká díla, literární žánry a historicky a geograficky vzdálené kultury, nelze v jeho díle přehlédnout výrazné neopragmatické a neoromantické momenty a zejména vliv gnose.

Jistě ne náhodou otevírá Harold Bloom práci *Agon: Towards a Theory of Revisionism* Úvodem ke gnosi (A Prelude to Gnosis). Název naznačuje náboženské chápání podstaty světa i odmítnutí každého striktně vědeckého přístupu jako neadekvátního pro jeho redukcionismus. Od prvních stránek Bloomovy knihy lze sledovat pro gnosi typickou platónskou inspiraci; božské vnuknutí, *enthousiasmós* je tím, co dává gnostikovi poznání. Avšak nikoli pro Platónovu gnoseologii typický racionální myšlenkový proces umožňující rozpomenutí se na původní mimozemský stav bytí lidské duše, nýbrž božské šílení provázející umělce zprostředkovává poznání. „Gnosis is not rational knowledge, but like poetic knowledge... Gnosis is more-than-rational knowledge.“¹ Bloomův synkretismus je tedy zřetelný již na samém počátku práce. Přitom se pokusíme ukázat, že přes zřejmou inspiraci Platónem se v Bloomově myšlení nelze spokojit s přímočarým vlivem tohoto aténského učence. Spíše je v kontextu Bloomovy koncepce třeba chápat Platóna jako jednoho z výjimečně silných čtenářů (*strong readers*), kteří dokázali silným čtením (*strong reading*) dosavadní tradice vytvořit tradici novou, čímž umožnili silné interpretace svého vlastního přínosu, mezi něž řadíme např. právě gnosi. Bloom spojuje s Platónem také gnostiky přepsaný² význam elitářství a přesvědčení, že se člověk svým supraracionálním poznáním podílí na

¹ „Gnose není racionální poznání a stejně jako básnické poznání je... více než racionální poznání.“ H. Bloom: *Agon: Towards a Theory of Revisionism*, Oxford – New York: Oxford University Press 1983, s. 4–5. Tuto i následující citace přeložil O. F.

² Přepisu, dezinterpretaci, čtení, rozumění, pojetí, chápání atp. přispívujeme synonymičnost.

božském, třebaže přednostní místo v jeho systému zaujímá moment ortodoxní religiozitou nezasažené osobní svobody poznání v gnostickém smyslu.

If religion is a binding, than Gnosticism is an unbinding, but not for the sake of things or persons merely as they are. Gnostic freedom is a freedom for knowledge, knowledge of what in the self, not in the psyche or soul, is Godlike, and knowledge of God beyond the cosmos. But also it is a freedom to be known, to be known by God, by what is alien to everything created, by what is alien to and beyond the stars and the cosmic systems and our earth.³

Podílení se na *božském* současně nelze chápat v tradičním evropském nebo americkém významu. Ani židovské kořeny Harolda Blooma tuto otázku samy o sobě nezodpoví, ačkoli mohou k objasnění pomoci. *Božskému* totiž nelze rozumět jako něčemu transcendentnímu, na čem se člověk ve světě uzavřeném do času podílí svým jednáním, nýbrž jako tomu, co se skrývá uvnitř každého jednotlivce a co když vyjde na povrch, ukáže nejen pravou cestu, ale umožní i uzření katastrofické podstaty *stvoření* jako díla falešného degenerovaného božstva, které chce být a je uctíváno člověkem. Bloom s odvoláním na moderní bádání datuje původ svého světového názoru do období vrcholného starověku a helénismu, geograficky jej pak zasazuje do Palestiny a Alexandrie. Avšak dříve, než se začneme věnovat historickému vývoji tohoto náboženského směru, věnujme několik řádek dvěma autorem často užívaným pojmům, „gnosticismu“ a „gnosi“.

Bloom se domnívá, že „...Gnosticism began as a religion of the intellectuals in Hellenistic Alexandria, perhaps initially in the purely pagan Hermetic writings“.⁴ Třebaže jeho elitářský postoj nelze spojovat pouze s Platónem, gnostický pocit výjimečnosti je významně ovlivněn myšlením právě tohoto řeckého filosofa. Skutečnost, že v Alexandrii působí jak gnostikové křesťanští, tak i židovští, kteří se zároveň často považují ne za příslušníky heretických sekt, ale za pravé křesťany a skutečné stoupence židovské víry, ukazuje podle Blooma na to, že označení „křesťanský“, „židovský“ jsou oxymórony; tedy na metaforický paradox. Proto je mu gnosticismus především interpretací světa a způsobem, jak vyprávět jeho příběh či jak psát báseň vlastního života. Znamená pro něho

...a timeless knowing, as available now as it was then, and available alike to those Christians, to those Jews and to those secular intellectuals who are not persuaded by orthodox or normative accounts or versions of religion, and who rightly scorn the many mindless, soft pseudo-transcendentalisms now swarming, but who know themselves as questers of God.⁵

Důraz kladený na nadčasový charakter tohoto stavu myslí a na jeho všestrannost je zdůrazněn přístupností vždy a všem. Samozřejmě, existují-li vhodné

3 „Jestliže náboženství znamená vázanost, potom gnosticismus implikuje volnost, ovšem nikoli kvůli věcem nebo jednotlivcům tak, jak jsou. Gnostická svoboda je svobodou za poznáním, poznáním toho, co v duchu a ne v psyché či duši je božské; věděním o Bohu za hranicemi vesmíru. Ale je to též svoboda, která má být poznána, poznána Bohem, tím, co je cizí všemu stvořenému, tím, co přesahuje hvězdy, vesmír a naši zemi.“ *Tamtéž*, s. 4.

4 „...gnosticismus vznikl jako náboženství intelektuálů v helénistické Alexandrii, původně snad z pohanských hermetických písemných dokumentů.“ *Tamtéž*, s. 3.

5 „...nadčasové poznání přístupné nyní jako tehdy, a to společně těm křesťanům, Židům a profánním intelektuálům, kteří nejsou přesvědčeni ortodoxními či normativními interpretacemi a podobami víry a kteří patřičně opovrhují dnes přečetnými bezduchými a sentimentálními pseudotranscendentalismy a vědí o sobě, že jsou následovníky Boha.“ *Tamtéž*, s. 4.

předpoklady, neboť Bloomův přístup se řadí k elitářskému, gnostickému. Nelineární pojetí času, respektive jeho negace nepřipouští cíl lidského života v podobě přibližování se *božskému*, ani jako snahu po účasti na něm. Interpretuje je jako okamžité, tzn. mimočasové osvícené vnuknutí, které se mohlo, může a bude moci odehrát kdykoli, protože toto *kdykoli* náleží do sféry, jež je jím překonána. Bloom pochybuje, zda gnosticismus, ať starověký nebo pozdější, řadit mezi vyznání jako jsou křesťanství, judaismus nebo islám, protože tento světonázor prý rozhodně není vírou v tradičním smyslu. Křesťan věří v to, že něco bylo, je a bude, a Žid zase v *zaslíbení boží*, a tak jsou podobně jako muslimové vždy něčím a někým vázáni. *Stvořitel* nebo *demiourgos* – modla vyznávaná v těchto konfesích – představuje pro gnostika jen falešné, degenerované božstvo, které se snaží člověka svazovat a ovládat.

Rozlišení mezi pojmy „gnosticismus“ a „gnose“, jak jim rozumí Bloom, lze shrnout následovně. *Gnosticismus* je světonázor spojený s životní moudrostí či poznáním zvaným *gnose*, který se do jisté míry podobá náboženství. Avšak protože se nejedná o víru ve smyslu tradičních, s časovou perspektivou kalkulujících vyznání, jde o paralelu pouze nepřímou. *Gnosticismus* není racionální povahy, má charakter spíše iracionálně-mystický, supraracionální. V této souvislosti Bloom cituje H. Jonase⁶ a ukazuje rozdíl mezi řeckou *theoria* a *gnosí*, když píše, že v prvním případě „...the object of knowledge is the universal, and the cognitive relation is ‘optical’, i.e., an analogue of the visual relation to objective form that remains unaffected by the relation...“⁷ kdežto ve druhém stojíme před poznáním „...about the particular... and the relation of knowing is mutual, i.e., a being known at the same time, and involving active self-divulgence on the part of the ‘known’“.⁸ Moment svobody gnostického poznání je vyzvednut vzájemnou provázaností subjektu a objektu. Dokonce do té míry, že lze hovořit pouze o subjektu v jeho různých projevech. Tentognoseologický či epistemický solipsismus se od kontemplativního přístupu odlišuje zejména zdůrazněním aktivní role poznávajícího v kognitivním aktu. Nejedná se tu o recepci, ale o aktivní vytváření obsahu i formy poznání za pomoci božského jádra nacházejícího se v nejnepřístupnějších oblastech lidského duchovního života. Bloom říká, žegnose proměňuje jak poznávajícího, tak poznávané, přičemž impuls nevychází z vnějšku, nýbrž z nitra subjektu, a tak je tento stav vzájemnosti vlastně rozvedením osobního života jedince na okolní svět. Bloomovo významové rozlišení pojmů „gnose“, „gnosticismus“ přitom zcela neodpovídá současné badatelské činnosti na mezinárodním poli. Proto i v tomto případě můžeme sledovat Bloomův nezávislý synkretický přístup, který se nechává inspirovat rozličnými podněty a vybírá si pro argumen-

⁶ Hans Jonas, badatel německého původu žijící ve Spojených státech amerických, je předním světovým znalcemgnose a odkazuje na něj nejen Bloom, ale také Petr Pokorný. Mezi Jonasovy práce s gnostickou tematikou lze zařadit např. H. Jonas: *Gnosis und spätantiker Geist I-II/1*, Göttingen 1954, nebo H. Jonas: *The Gnostic Religion*, Boston 1958.

⁷ „...je objekt poznání univerzální a kognitivní relace ‚optická‘, tzn., že se jedná o analogii vizuální relace s objektivní formou, která zůstává nedotčena relací...“ *Tamtéž*, s. 5.

⁸ „...o jednotlivém... a poznávací relace je vzájemná, tzn., že se jedná o poznávané v konkrétním čase, implikující aktivní sebeodkrytí ze strany ‚poznávaného‘.“ *Tamtéž*, s. 5.

taci to, co se v dané situaci a v daných souvislostech jeví z pozice subjektu nejadekvátnější. Počátky gnosticizmu jako světonázoru založeného na pravém poznání, gnosi, spadají podle Blooma do období helénismu. Dřívější myšlenkové proudy založené na dualitě *tělo*, *duch* nebo *temnota*, *světlo* přitom prý za gnostické ještě považovat nelze; gnosticismus tedy teprve předjímají. Jejich poznání potom může i nemusí být gnosi. Bloomovo stanovisko k této problematice budeme dále zkoumat v souvislosti s historicko-společenským bádáním.

Podle P. Pokorného, autora monografie *Píseň o perle: Tajné knihy starověkých gnostiků*, je gnose jedním z nevlivnějších duchovních hnutí pozdního starověku, které vzniká na počátku našeho letopočtu ve východním Středomoří a přežívá v různých podobách až do vrcholného středověku. Stoupeneci tohoto esoterického učení své nauky často tají a předávají odpovědi na základní otázky života a podstaty světa pouze věrným, zasvěceným příznivcům. Od svého vzniku žije gnose v evropském povědomí především jako pokus o platónský výklad křesťanství a jako soupeř církve, ovšem hlavní směry evropské kultury její řešení světonázorové otázky dříve či později odmítají. Pokorný zdůrazňuje, že se velká část základních křesťanských věroučných článků formuje v polemice s tímto hnutím a že je křesťané často pokládají za nebezpečné. Takový postoj nepřekvapí, uvědomíme-li si, že křesťanství, od roku 313 n. l. stále silící náboženství, zde stojí vedle hnutí, které křesťanského *boha* považuje za falešného, degenerovaného *stvořitele*, jehož dílo pramení a zároveň ústí v katastrofě. Přes některé další momenty, jako např. odmítání tělesnosti a pozemského života vůbec, je zřeknutí se *stvořitele* nejvýznamnějším důvodem negativního křesťanského postoje ke gnosi.

Jestliže Bloom považuje gnosticismus starověku za celosvětově rozšířený světonázor, pak by v Pokorného práci našel podporu. Podle Pokorného je vlastně v celém tehdy známém světě gnose rozšířena a mísí se s místními náboženstvími a kulty. Kromě křesťanských a židovských prvků v sobě zahrnuje i prvky zoroastriické, buddhistické či hinduistické a setkali bychom se s ní od Říma přes Horní Egypt až po Čínu. Pokorný píše o gnosi jako o duchovním úsilí splynout s božstvem, které se vymezuje především negací hodnot, na nichž člověk ulpívá, snahou po umlčení smyslů a konečně touhou po mystickém poznání, spojenou s tendencí k vystoupení z času. V tomto ohledu lze tedy říci, že je Bloom do značné míry tradiční. Nicméně ani pokud jde o metodologii, nepřestává myslet gnosticky. A právě tím se od tradičního vedení vědeckého diskursu odchyluje. Gnose totiž není zaznamenána formou filosofických úvah a traktátů, ale ve zvláštní myticko-spekulativní formě, což odpovídá Bloomovu názoru, že jazyk je změtí metafor, tropů a dalších obrazných pojmenování. Pro starověkou gnosi je typické, že gnostický učitel nevytváří jediný, ucelený systém, ale několik, které si mohou dokonce i protiředit. Stejně tak se u Blooma dočteme o různých interpretacích téhož textu, které závisejí na okamžitých dispozicích subjektu a na sociokulturním kontextu, v němž se subjekt a text nacházejí. Bloomem nabízenou alternativou racionálnímu přístupu je iracionální božské vnuknutí.

Starověká gnose: historická situace

Jaké jsou předpoklady a kořeny tohoto duchovního přístupu? Jaký význam v nich zaujímá židovství, s nímž je Bloom tak úzce spřízněný? Pokorný odpovídá na tyto otázky převážně sociologicko-historicky a gnostický obrat k subjektu vysvětluje jako důsledek ztráty privilegovaného postavení vzdělaných vrstev v souvislosti s novým společenským uspořádáním na sklonku starověku. V období helénismu lidé již nemohou dále spojovat své naděje s olympskými bohy, protože mytologická forma náboženství neodpovídá nové, členité společnosti. Při výkladu světa začíná mytologii nahrazovat filosofie, která se nediskredituje eticky spornými příklady jednání a vztahů bohů, o což se snaží i pro gnostické hnutí významný myslitel Platón.⁹ Olympští bohové zatím ze scény nemizejí, na mnohých místech bývají ztotožňováni s místními božstvy, která chrání jednotlivé obce či kmeny. Helénistická expanze s sebou v tomto ohledu přináší rozšíření na egyptská a syrská božstva a nástup římské světovlády znamená jejich spojování s původními římskými modlami a se samotnými císaři. Jejich náboženský význam však klesá – kult těchto asimilovaných božstev není totiž chápán jako dění, při němž běží o základní životní otázky a postoje. Podobné problémy začínají být naopak spojovány s individualitou člověka a šíří se přesvědčení, že podstatné otázky lidského života nelze řešit bez osobního rozhodnutí a individuální volby. Trvalý příchod příslušníků geograficky vzdálených národů vede v tehdejší kulturním světě již od druhého století př. n. l. k růstu vlivu cizích božstev, jež jsou ovšem přizpůsobována normám řecké a římské civilizace. V rámci tehdejší plurality, připomínající současnou tzv. postmodernu, dochází k eklekticismu a synkretismu. Lidé hledají ve stále se vyvíjejících vyznáních původní, starou, upřímnou zbožnost. Tohoto stavu starověké společnosti si je přitom vědom i Bloom, který stejně jako Pokorný spojuje gnosi s recepcí bohaté názorové směsice se zvláštním důrazem na Platónovo učení.

Though Gnosticism was a late, Hellenistic phenomenon, its speculative principles stemmed ultimately from earlier Greek religious crises of the fifth century before the Common Era, and from Plato's reactions to those crises. Like Neoplatonism, like Stoicism, possibly even like Pharisaic Judaism and like virtually all varieties of Christianity, Gnosticism is inconceivable without Plato.¹⁰

Bloom datuje původ gnose do období pozdního helénismu a významnou roli při jejím formování připisuje diasporním Židům, kteří již dříve opustili svoji vlast, Palestinu. Mezi Bloomem – Židem žijícím ve Spojených státech v éře plurality a multikulturality – a alexandrijskými gnostiky židovského původu tak může být určitá podobnost. Pokorný uvádí, že gnostiky je vzhledem k jejich pohrdání světem třeba pokládat spíše za protiklad věřících Židů, kteří v antickém

⁹ Srov. Platón: *Ústava*, Praha: Nakl. Svoboda – Libertas 1993, s. 119–171 (III. kniha).

¹⁰ „Ačkoli byl gnosticismus pozdní, helénistický fenomén, jeho spekulativní základy vyrostly z dřívějších řeckých náboženských krizí pátého století př. n. l. a z Platónových reakcí na tyto krize. Jako novoplatonismus, jako stoicismus, snad i jako farizejský judaismus a jako prakticky všechny odrůdy křesťanství je gnosticismus nepředstavitelný bez Platóna.“ H. Bloom: *Agon...*, s. 5.

světě tvořili početnou menšinu a pro něž víra v *boha stvořitele* a tím také v dobrý smysl hmotného světa byla základním článkem víry. Uvědomme si, že ona ortodoxní židovská linie nestojí přímo ani u zrodu gnose, ani ji nelze hledat v Bloomových pracích. Pokorný dále říká, že vedle pravověrného židovství existuje tehdy ještě další židovský směr, který je od počátku druhého století n. l. důsledně potlačován. Nepřekvapí, že se jedná právě o Bloomem zmiňovanou heretickou židovskou tradici, k níž se hlásí velké skupiny Židů žijících mimo Palestinu v rozptýlení, v tzv. diaspoře. Tato helénistická forma židovství je silně synkretická a těší se odezvě především ve velkých městech, např. v Alexandrii, Antiochii, na Órontu, v Efesu nebo v Římě. S palestinskou vlastní přitom dobrovolní emigranti často udržují pravidelné styky. Od ortodoxních Židů křesťané přejímají Bibli v podobě Starého zákona a z křesťanství zase čerpá podněty gnosticky orientované synkretické diasporní židovství. Za příklad uveďme postavu Krista představující novou variaci starého božstva *Člověk*. Bloomova teorie záměrně nesprávného čtení či dezinterpretace (*misreading, misprision*) nesporně navazuje na sledované období, neboť, jak dokumentuje Filón Alexandrijský, někteří diasporní Židé žijící o samotě a nazývaní terapeuti propadají bludnému pojetí *zákona (tóry)*, když se pokoušejí chápat jeho obsah alegoricky. Židovství přitahuje i proto, že ve věku helénistického synkretismu, kdy vedle sebe existuje velké množství božstev a model, vzdává úctu *bohu*, jenž je neviditelný a který se může stát východiskem ze společenské a náboženské krize postavením jednotlivých, často protichůdných božstev vůči sobě na nižší úroveň. Židovská inspirace ve starověké gnosi není ovšem ojedinelým jevem. Jestliže diasporní Židé již nemluví hebrejsky, ale převážně řecky, potom se sblížení s řeckou kulturou stává před počátkem našeho letopočtu doslova módní záležitostí. V té době probíhají i pokusy podněcované z nejvyšších společenských kruhů o ztotožňování starých řeckých božstev s tímto neviditelným a východisko z krize nabízejícím židovským *Hospodinem*. Gnostický synkretismus je proto možno chápat takto: uvnitř diasporních židovských společenstev, v nichž je dost odvahy pro alegorický výklad svatých textů, vznikají podmínky pro zrod gnose. Proti tomu však Pokorný namítá, že by nebylo úplně správné vznik gnose takto jednostranně redukovat a že kromě nepravověrných židovských skupin hrají při jejím formování roli také stoupenci stoicismu a některých dalších směrů.

Pro starověkou gnosi, ale také pro gnosi, jak ji chápe Bloom, stejně jako pro židovství je typický pocit vyvolenosti, zejména v posledním případě spojovaný s nadřazeností izraelského národa. Gnostická interpretace dává této myšlence nový význam a eliminuje vlastně jakékoli pro židovskou víru tak příznačné vnitrodějinné poslání. Důraz na vymanění se z dějin a zřeknutí se představy boží povolnosti znamená vyzvednutí vlastní podstaty a výjimečnosti; člověk se sám od sebe, tedy bez boží pomoci podílí na božském bytí. Podle Pokorného je pro jádro gnose rozhodující gnostikův odvrát od světa a hledání *boha* ve vlastním nitru, aniž by se vzdal jednotlivých biblických témat. Jde prý o důsledný pokus vykládat Bibli z platónské perspektivy a zároveň o mesiášské přeznačení platónské filosofie. Bloomův gnosticismus, jeho jakousi postmoderní gnosi, inspiruje zvláště gnose valentinská, nabízející poněkud komplikovanější řešení theogo-

nické otázky – téma, jemuž se budeme samostatně věnovat. Gnosi starověku přitom charakterizuje trojice či dvojice nejvyšších božstev, z nichž jedno již známe. *Člověk*, *Anthrópos* nebo *Adam*, který byl stvořen neviditelným *bohem* k obrazu svému, se v alegorických gnostických interpretacích stává *Nebeským člověkem*, jehož jiskry se skrývají v jednotlivých lidech, čímž je spojují. Třebaže existuje více verzí tohoto mýtu (podle jedné se *Člověk* podílí na božském bytí neustále, kdežto podle jiné je nejprve božskou bytostí a posléze se vlastním omylem dostává na zem do zajetí hmoty), pro Bloomovo filosofické myšlení má největší význam vztah neviditelného *boha* a božstva *Člověk*. I zde jde, domníváme se, o dvojici básníků, kteří spolu vedou bolestný zápas (*agon*).

Starověká gnose: společenská situace a Bloomova židovská identita

Sociální pozadí gnose, jak je líčí Pokorný, se v mnohém nápadně podobá životu židovské menšiny ve Spojených státech amerických. Asi nejzřetelněji vystupuje moment ztracenosti v multikulturním světě, kde vedle sebe existují rozličné kulturně-společenské skupiny, aniž by některá zastávala skutečně vedoucí postavení. Ztráta a nepřítomnost vnější autority je podobně jako např. u Platóna kompenzována vydělením se a nabytím absolutní vnitřní moci. Jak aristokratický Platón antického Řecka nebo starověcí gnostikové v období římského impéria, tak i někteří diasporní Židé žijící dnes ve Spojených státech odpovídají na neutěšenou společenskou situaci únikem, tedy elitářským postojem. Vzhledem ke gnostické inspiraci se u Blooma setkáváme s velkou úctou k tradici židovského národa a k jeho posvátnému textu, Bibli, třebaže v autorově osobitém pojetí chápané pouze jako krásné a tajemné básni. Celý Bloomův revizionismus je alegorickým výkladem židovské Bible, jak jej provozovali terapeuti, přestože se obsahově jedná o něco zcela odlišného. Kromě elitářství a úcty ke svému národu spojuje Blooma s židovskými gnostiky počátku našeho letopočtu také jakási forma skepticismu a s ní související pragmatické chápání skutečnosti v podobě důsledného subjektivismu.

Ve starověku se gnostické skupiny soustřeďují většinou ve velkých městech, a to nových nebo přebudovaných, kde zakládají gnostické školy. V těchto centrech vzdělanosti a zároveň komunikačních uzlech východního Středomoří se v duchu helénismu mísí orientální prvky s místními a gnose, podobně jako jiné svetonázorové proudy, musí čelit vlivné konkurenci. Jedním ze silných soupeřů je křesťanství, které získává své příznivce z řad galilejských a judských nižších vrstev. Aby se určitý proud udržel, potřebuje se vnitřně konsolidovat a oddělit, tzn. musí se vymezit obsahově i formálně. Rovnost všech lidí a zvěstování boží lásky představují mocná lákadla křesťanství. Podobně však i gnose prokazuje schopnost oslovit. Ovšem způsobem znamenajícím v konečném důsledku rozpad společenství, a to proto, že separace je důsledná, mimosvětská a potenciálně absolutní. Stoupenci starověké gnose patří převážně ke středním vrstvám městského obyvatelstva, kterým se dostalo vzdělání. Díky němu mohou sledovat souvislý alegorický výklad starých náboženských textů i momenty, kdy náboženství přechází ve

filosofii, což jim dává mimo jiné pocit nadřazenosti a výjimečnosti. Gnostikové se tedy vydělují a považují se za elitní menšinu. Podle Pokorného tento pocit nepravdomy ani tak z židovské tradice vyvolenosti izraelského národa, jako spíše z kompenzace ztráty privilegovaného postavení, která tuto menšinu postihla a vyřadila ji z jejích dřívějších funkcí. Pokorného interpretace původu starověké gnose staví tedy zejména na nové společenské situaci, kdy před vznikem římského císařství (v roce 27 př. n. l.) nastává po století válek a bojů doba relativního klidu.

Pax Romana znamená úlevu pro statisíce zemědělců, nové pracovní příležitosti pro dělníky, nádeníky a námořníky, jejichž společenský vliv tak vzrůstá, dokonalejší řízení ekonomiky a důležitou inovaci ve státní správě. Místa správců, šafářů a účetních dostávají ve stále větší míře otroci nebo propuštěnci a vzdělaná vrstva, kdysi tyto úřady zastávající, se ocitá na okraji dění. Nepropadá se však na samé dno, nýbrž pouze ustupuje do pozadí, aby se poddala nastupujícímu způsobu podnikání, jak si jej vyžaduje nově nastolený společenský řád a dlouhodobá hospodářská strategie. Pokorný se domnívá, že gnostikovo uzavření do vlastního nitra je odpovědí na nepříznivý stav, kterému se světskými prostředky nelze úspěšně vzepřít. Osud (*heimarmené, fatum*) svou nesmlouvavostí a neovlivnitelností reprezentovanou hvězdnými drahami a kosmickými sférami uzavírá cestu na Olymp do světa bohů. Aby tuto překážku překonal, musí gnostik najít *boha* sám v sobě, tzn. musí se stát duchovně nezávislým a vnitřně svobodným. Jeho duchovní obrat se přirozeně odráží i v názorech na společenské instituce, jimiž pohrdá. Pozemská existence v „pokolení bez krále“, garantovaná negací všech forem společenské moci a kontroly s důrazem na absolutní duchovní svobodu a nezávislost na pomíjejícím hmotném světě, zdá se, nemá zase tak daleko k Bloomovu gnoseologickému solipsismu ani nemusí odporovat společenským postojům židovského intelektuála žijícího ve Spojených státech amerických v období tzv. postmoderní situace.

Gnostikové se brzy dostávají na pomyslný seznam nepohodlných osob. Jednak problematizováním veškeré pozemské moci, jednak provokováním svým teoretickým anarchismem. Přitom jsou schopni si svoji pozici uchovat. Vykonávají totiž vše, co po nich římské úřady požadují. V jejich očích však nejde o identifikaci se státem, nýbrž o jednání související s hmotným světem, a tedy o bezvýznamný čin. Ryzí elitářství objevíme i v názoru, že mučednictví není pravou cestou k osvobození od světa. Opravdové martyrium si gnostik spojuje s gnosí. Jen *demiourgos*, nízký, degenerovaný bůh vrah a kanibal může po svém vyznavači požadovat krutou oběť mučednictví. Jestliže v Bloomově případě o podobném přístupu k americkým institucím jistě hovořit nelze, další kulturně-společenské postoje i sociální zasazení tohoto dekonstruktivisty starověkým gnostikům vcelku odpovídají. Loajalitu ke středním vrstvám (*middle class*) Bloom explicitně vyjadřuje na začátku práce *Agon: Towards a Theory of Revisionism*, kde v souvislosti se svým metodologickým stanoviskem emersonovské kreativity subjektu kritizuje francouzský strukturalismus a poststrukturalismus za to, že vidí v jazyku hybný moment dějin a kultury. Dále pak hodnotí jeho zášť vůči měšťanským středním vrstvám, s nimiž tato svobodná tvůrčí schopnost nepřímo souvisí.

That *language itself knows* anything is a considerable trope, reflecting a currently fashionable shibboleth, Franco-Heideggerian and monolithic, that is another usurpation, language-as-Demiurge replacing the self-as-Abyss or even the self-as-Jehovah... I won't accept it either, because I think it is at best gorgeous nonsense, and at worst only another residuum of the now wearisome perpetual crusade of intellectual Paris against its own middle class... There is an American or non-Hegelian Negative, and it is indebted to Emerson for having pioneered a diachronic rhetoric.¹¹

Elitářský pocit výjimečnosti a záporné hodnocení hmotného světa i práce se u starověkých gnostiků projevuje také tendencí k asketickému způsobu života. Rovněž manželství bývá často zavrhováno jako svazek vedoucí k dalšímu tříštění ve hmotě uvězněného božstva. Vedle asketického způsobu života může však gnostik zastávat naopak postoj libertinský, který je s jeho světonázorem v souladu stejně jako askeze, neboť v obou případech popírá význam tělesnosti a hmoty ve prospěch duchovna. Po pádu Jeruzaléma roku 70 n. l. a po vítězství farizejské strany přijímají židovské, gnosticky orientované asketické skupiny z velké části křesťanství. Askeze zde představuje spojovací článek, a tak tento přechod nebývá vždy zřetelný. Proto mohou být gnostická společenstva považována dokonce za představitele raného křesťanství a nejučinněji působit tam, kde jejich členové nejsou zcela důslední v odklonu od materiálního světa. Starověká gnose přelomu letopočtu zůstává v převážné míře negací tohoto světa, což lze doložit na skutečnosti, že v *Tomášově evangeliu* se objevuje označení *monochos*, užívané pro poustevníka nebo mnicha, který se v gnostickém smyslu odpoutal od světa a spojil se s nejvyšším božstvem. Starověcí gnostikové mají společné rysy jak s příslušníky křesťanských skupin, tak i se stoupenci kynické filosofie, od kterých je ovšem odlišuje větší střídmost a kultivovanost ve společenském životě. Jestliže mezi gnostiky patří zpočátku nejčastěji lidé z majetných středních vrstev, v pozdějším období se gnose stává atraktivní i pro nemajetné, a to nenákladností svých obřadů a díky snadné přístupnosti. Původní mystéria se téměř přeměnila na divadlo a zasvěcovací obřad si nemůže dovolit každý. Naopak gnostický rituál není finančně náročný a atraktivitu zvyšuje i jeho doslova veřejná přístupnost. Obliba gnose u sociálně zajištěných, vzdělaných vrstev je přitom podle Pokorného dlouhodobě dána tím, že zajišťuje kompenzaci ztraceného vnějšího společenského vlivu. Velké počáteční ambice potenciálně světového náboženství se ale brzy rozplývají na základě jeho vlastní podstaty. Negace veškerých světských hodnot včetně sociální organizace, kterou gnostická duchovní elita zastává, vede k postupnému pohlcování gnose organizovanějšími společenstvími, např. křesťanskou obcí. Gnostické skupiny bez vnitřního uspořádání, instituce a kázně se stávají terčem útoku křesťanských teologů, kteří v nich spatřují vydělující se nonkonformní a povýšenecké živly. Jestliže samostatné gnostické

¹¹ „Že jazyk sám o sobě cokoli zná, je značně velký tropus, odrážející v současnosti módní franco-heideggerovskou monolitickou ošřepanou frází, která je dalším násilným uchvácením; jazyk jako demiourgos nahrazující já jako Propast nebo dokonce já jako Jahveho... To také odmítám, protože se domnívám, že jde v nejlepším případě o úžasný nesmysl a v nejhorším jen o další přežitek v současnosti nezáživného, neutuchajícího tažení intelektuální Paříže proti své vlastní střední vrstvě... Existuje americké či nehegelovské Negativní, které dlužíme Emersonovi za jeho průkopnictví na poli diachronní rétoriky.“ *Tamtéž*, s. 18–19.

skupiny mizí skoro úplně ve třetím století n. l., potom ty, které se připojily ke křesťanským, začínají být od počátku čtvrtého století z církve stále důsledněji vytěsňovány. Tato společenstva přežívají pouze tehdy, žijí-li v izolaci jako např. manichejci nebo když se jim zdařila konsolidace v rámci nějakého náboženského proudu, jako třeba v případě mandejců. Opusťme nyní Pokorného výklad – faktografický výtah, který jsme z něj provedli, je pro naše potřeby dostačující – a přejděme k Bloomově židovské identitě.

V souvislosti s vlastní kulturní identitou užívá Bloom formulace „...we were a religion become a people, and not a people become a religion“.¹² Na počátku je tedy náboženství, ne židovský národ. Bloom spojuje počátky své kultury se *slovem božím*, ale aplikace psychoanalýzy na literární teorii, která je hlavním předmětem jeho zájmu, dostatečně rafinovaně skrývá tento postoj a nadto spolu se základním axiomem metaforičnosti ztěžuje každou interpretaci v podobném smyslu. Také z tohoto důvodu nelze o Bloomově náboženském citění jednoznačně hovořit. Právě tím jsou ovšem jeho práce mimořádně silné, poněvadž – třebaže mají vědecký ráz, tzn. garantují otevřenost a přístupnost akademickému světu v rámci jeho vlastního diskursu – nepřipouštějí hodnocení, respektive ukazují na hranice každého nesubjektivního pokusu o evaluaci. Epistémický solipismus je dobře patrný, když Bloom jazykem literárního vědce zavrhuje neoklasickou kritickou tradici ve prospěch subjektivní kreativity: „...most of what the Academy considers acceptable critical style is of course merely a worn-out Neoclassical diction, garlanded with ibids, and civilly purged of all enthusiasms.“¹³ Avšak Bloom takto ironický většinou nebývá. Pro jeho vyjadřovací styl je naopak příznačná racionální věcnost, typická právě pro vědecký diskurs. Jak sám říká, distance od fádního „středního proudu“ charakteristického pro převážnou část akademického diskursu tak není pouhou lacinou extravagancí ani dětinskou exhibicí, ale v první řadě upřímným přesvědčením o jednotě racionálního a iracionálního. Připomeňme, že gnosi věnujeme tolik prostoru právě i vzhledem k Bloomově potřebě zakotvit v pluralitě tzv. postmoderní situace konce dvacátého století, což je nárok, který zde může uspokojit jen desinterpretovaná židovská víra. Jde o víru pragmatickou, odpovídající osobním i společenským dispozicím člověka žijícího v určité historické době. Normativní židovství by pro svobodomyšlného intelektuála těžko připravilo vhodné duchovní zázemí, odmítnutí víry by zas pro člověka, jehož národ je s religiozitou tak těsně spjat, znamenalo popření identity, a tak Bloom volí pohodlnou a přitom účinnou cestu synkreze. Gnose mu umožňuje jak spojení s židovskou tradicí dodávající pocit výjimečnosti, tak i nezávislost na okolí garantovanou spojením s *bohem*. Bloom je ovšem velice opatrný, aby v podobném duchu na žádném místě nepsal. Svě osobní postoje vyjadřuje nepřímo skrze úvahy o židovském národě a svoji jedi-

12 „...byli jsme náboženstvím, které se stalo národem, a ne národ, který se stal náboženstvím.“ J. Rajchman – C. West (eds.): *Post-Analytic Philosophy*, New York: Columbia University Press 1985, s. 116.

13 „...většina z toho, co akademická veřejnost považuje za přijatelný kritický sloh, je přirozeně jen otepaná neoklasická dikce, ověšená odkazy a zdvořile zbavená všeho entuziasmu.“ H. Bloom: *Agon...*, s. 18.

nečnost, o níž je přesvědčen, opět nepřimo na základě objektivních historiografických faktů.

Bloom se v souvislosti s gnosí vyrovnává na prvním místě s vlastní identitou a výjimečností postavení Židů ve Spojených státech. Gnose mu skýtá jednak duchovní oporu, jednak pocit nezávislosti a výjimečnosti, aniž by mohl být přímo nařčen z arogance. Prostřednictvím analýzy pojmu „kultura“ ukazuje na nesouměřitelnost židovských a nežidovských prvků v americkém sociokulturním světě.

Much that is herded together under the rubric of American Jewish Culture is not American, not Jewish, not culture. Here I will take these terms backwards, starting with “culture”, which began as a Roman concept, became European, has not quite yet become American, and never could be Jewish, if by Jewish we mean anything religious as all, since culture is a stubbornly secular concept.¹⁴

Z citace vyplývá nejen uvědomovaná kontinuita s židovskou tradicí, ale také identifikace s americkou kulturou, kterou ovšem Bloom nechápe v poměru „my, zbytek světa“, ale jako duchovní prostor, do něhož byl zasazen *prozřetelností* a kterého si proto váží. Jestliže se přitom Bloom ve vztahu k ostatním národům světa cítí být Američanem, židovský původ mu zaručuje výsadní postavení v samotné americké kultuře, v níž je židovským gnostikem. Jeho jakási postmoderní gnose, kterou ale sám nazývá gnosticismem (*Gnosticism*), je manifestací výjimečnosti a elitářství, neboť představuje

...an aesthetic that is neither mimetic, like Greek aesthetic from Plato to Plotinus, nor antimimetic, like Hebraism from the Bible to Jacques Derrida. Gnostic writing, when strong, is strong because it is super-mimetic, because it confronts and seeks to overthrow the very strongest of all texts, the Jewish Bible. That super-mimesis is an intolerable burden, whether for literature or for the fallen poetry of theology.¹⁵

Podobnými superlativy Bloom opět neplýtvá; spíše je citovanou pasáž třeba chápat v souvislosti s posvátným textem, který pro něho představuje počátek žitého světa, což lze doložit na jeho stanovisku k židovské ústní tradici, prý tak jako tak orientované na text, „...since it too was commentary upon the ultimate book...“,¹⁶ nebo k židovské estetice, vlastně neexistující pro věčný boj mezi Jahvem a modloslužebnictvím, přičemž však přesto nelze popřít „...the aesthetic strength of the Hebrew Bible, since its spiritual authority is inseparable from its rhetorical power“.¹⁷

14 „Většina z toho, co je nakupeno pod heslem americká židovská kultura, není americké, není židovské, není kultura. Tyto výrazy seřadím zpětně a začnu s „kulturou“, jež se objevila jako římský pojem, stala se pojmem evropským, dosud se ještě zcela nestala americkým a nikdy nemohla být židovským, jestliže židovským míníme vše spojené s náboženstvím, neboť kultura je nezlomně profánní pojem.“ J. Rajchman – C. West (eds.): *Post-Analytic...*, s. 108.

15 „...estetiku, která není ani mimetická jako řecká estetika od Platóna po Plótina, ani antimimetická jako judaismus od Bible po Derridu. Gnostický literární styl, je-li silný, je silný, protože je supramimetický, protože stojí tvář v tvář a pokouší se svrhnout nejsilnější ze všech textů, židovskou Bibli. Tato supermimesis je nesnesitelné břímě, ať pro literaturu nebo padlou poezii teologie.“ H. Bloom: *Agon...*, s. 70.

16 „...protože byla také jen komentářem k největší knize...“ J. Rajchman – C. West (eds.): *Post-Analytic...*, s. 109.

17 „...estetickou sílu židovské Bible, neboť její posvátná autorita je neoddělitelná od její rétorické síly.“ *Tamtéž*, s. 118.

Se svou sociokulturní identitou se Bloom vyrovnává úvahou o povaze židovství ve Spojených státech. Zdůrazňuje na text orientovanou povahu Židovstva a dodává, že jestliže mohou být Židé dosud národem, pak jedině díky jistým textům, které je spojují. Citace napovídá, že o americké židovské kultuře podle Blooma nelze vůbec smysluplně hovořit. Pojem „kultura“ vznikl ve starém Římě, jeho užívání se rozšířilo v evropském prostředí, ale na americké půdě dodnes plně nezdomácněl. Pojem „kultura“ zejména nikdy nemohl být židovský, protože židovství má striktně náboženské kořeny, kdežto zde se jedná o souvislosti světské. Ve spojení s kulturou zmiňuje Bloom Jungovo *kolektivní nevědomí* (*Collective Unconscious*), které mu splývá s nebezpečně vágní, a proto snadno zneužitelnou představou vyšší autority, a to prý zvláště v německy mluvících oblastech. Pokud přes veškeré tyto obtíže o židovské kultuře přece jen hovořit chceme, nezbyvá než ji chápat jako literaturu, jako biblickou a postbiblickou písemnou tradici. Forma elitářství v podobě jakéhosi bohorovného životního stylu vysoce kultivované třídy intelektuálů soustředěných na univerzitách, jejichž ideologie je determinována vztahem mezi textem a společností, jak byli přesvědčeni M. Arnold nebo L. Trilling, představuje ovšem, spolu s ideálem hloubkového čtení, pro Blooma pozůstatek platónské tradice, kde je četba chápána jako spasení prostřednictvím *božího slova* – a s vlastním Bloomovým elitářským postojem tedy nemá nic společného. V Bloomově gnostickém pojetí je totiž *bohem* samotný čtenář a veškeré *stvoření*, včetně předchozích textů umožňujících záměrnou desinterpretaci, má katastrofickou povahu, přičemž prvním, celé lidstvo spojujícím a stejně jako jiná díla desinterpretaci vyžadujícím textem je židovská Bible. Bloomovo elitářství vychází tedy z myšlenky samostatnosti, soběstačnosti a především nezávislosti a tvůrčí odhodlanosti, ne oddanosti nebo poslušnosti.

Na kulturní vyhlídky amerického Židovstva se Bloom dívá skepticky, což neodporuje jeho představě o katastrofičnosti všeho *stvoření*. Cituje H. Arendtovou, která hledá původ slova „kultura“ a nachází jej ve významu styku člověka s přírodou, její kultivací a opatrováním, aby se stala vhodnou pro lidské bytování. Tato agrokulturní metafora není ovšem nic jiného než arnoldovské výlevy srdce nad tradicí, třebaže zde rozšířené na definici „kultury“ jako „...a pursuit of our total perfection by means of getting to know on all matters which most concern us...“.¹⁸ Ideologie západního světa se bez ohledu na záštitu ze strany univerzit stala závislou na literární kultuře a literární vědci oproti badatelům na poli historie, filosofie nebo politologie zaujali postavení světského duchovenstva Západu. Tento stav zliterárnění kultury je způsoben jednak selháním kulturně konceptuálního zázemí, jednak homogenizací společnosti ve vizuální odpad, který nalézáme na televizních obrazovkách. Bloom je přesvědčen, že v současnosti existují tři oblasti židovské identity: Izrael, diaspora a Spojené státy americké, což mimo jiné vyjadřuje i jeho elitářský postoj, který se nespokojí se statusem „pouhého“ diasporního Žida, ale vyhrazuje si místo Žida amerického, který je tak nějakým

¹⁸ „...usilování o naši absolutní dokonalost prostřednictvím poznání věcí, které se nás nejvíce dotýkají...“ *Tamtéž*, s. 110.

způsobem výjimečný. Tento Semita podle Blooma nežije v exilu jako Žid diasporní, a tak je „...American Jewry ...unlike¹⁹ any previous Jewry in supposed Exile, with the single possible exception being the Hellenized Jewry of Alexandria...“.²⁰ Pokud bychom přijali možnost existence moderní židovské kultury, nabízejí se pro její reprezentaci podle Blooma pouze dva kandidáti: Freud a Kafka. Ani jeden nebyl věrný normativní židovské tradici, oba ji však dokázali silně číst, tzn. násilně dezinterpretovat. Freuda by prý dokonce v jistém ohledu bylo možné zařadit mezi gnostiky, protože silným čtením judaistického odkazu vytvořil silný mýtus o *nevědomí*:

...Freud may be said to have founded a kind of Gnosis, but there are no Gnostic elements in the Freudian dualism. Nor am I convinced by any of the attempts to connect Freud's Dream Book²¹ to supposed Talmudic antecedents. And yet the center of Freud's work, his concept of repression, does seem to me profoundly Jewish, and in its patterns even normatively Jewish, Freudian memory and Freudian forgetting are a very Jewish memory and a very Jewish forgetting. It is their reliance upon a version of Jewish memory, a parody-version if you will, that makes Freud's writings profoundly and yet all too originally Jewish.²²

I když Kafka nebyl tak silným básníkem jako Freud, oba dokázali ve dvacátém století modifikovat obecně vžitou představu židovství, a to bez ohledu na to, zda vůbec kdy měli nějaký osobní vztah k normativní judaistické tradici. Současný světský intelektuál se tak podle Blooma při pátrání po exkluzivním zosobnění judaismu obrátí spíše k těmto dvěma revizionistům než k Maimonidovi nebo M. Mendelssohnovi. Na otázku, proč dodnes neexistuje svébytná americká židovská kultura, Bloom odpovídá, že Židé prý dosud nebyli ve Spojených státech dostatečně originální a že i v německém kulturním prostředí se snad s výjimkou Heineho silní židovští autoři objevili pozdě (*came late*). V této souvislosti pokračuje: „...America, like Hellenistic Alexandria and unlike Germany, is an eclectic culture, of which we are a part. The Jewish writer's problem here and now does not differ from Hellenistic or American *belatedness*,²³ from the anxiety that we may all of us just be too late.“²⁴ Pocit úzkosti ještě zesílí, uvědomí-li si současný Žid, že i když se jeho národ zrodil z náboženství vycházejícího ze svatého slova Bible, nelze již dnes ani v Izraeli ani nikde jinde na světě považo-

¹⁹ V originále není podtrženo.

²⁰ „...americké Židovstvo... jiné než všichni dřívější Židé žijící v domnělém exilu s jedinou výjimkou v podobě helénizovaného Židovstva alexandrijského...“ *Tamtéž*, s. 111.

²¹ Zde má Bloom na mysli práci *Die Traumdeutung* z roku 1900.

²² „...o Freudovi lze snad říci, že založil jakousi gnosi, ale ve freudovském dualismu nejsou žádné gnostické prvky. Stejně tak mě nepřesvědčil ani žádný z pokusů nalézt spojení mezi Freudovou knihou snů a údajnými talmudickými předchůdkyněmi. A přece se mně zdají těžiště Freudova díla i jeho koncepce vytěšňování výrazně židovské a ve své podstatě dokonce normativně židovské; freudovská paměť a freudovské zapominání jsou evidentně židovskou pamětí a židovským zapomináním. Je to jejich důvera v určitou podobu židovské paměti, její karikaturizovanou formu, chcete-li, co činí Freudovy texty výrazně a přece až příliš židovské.“ *Tamtéž*, s. 120–121.

²³ Tzv. zpožděnost (*belatedness*) má v Bloomově myšlení významné místo.

²⁴ „...Amerika, jako helénistická Alexandrie a na rozdíl od Německa, je eklektická kultura, jejíž jsme součástí. Nesnáze židovského autora tady a teď se neliší od helénistické či americké zpožděnosti, od pocitu úzkosti, že jsme možná všichni přišli příliš pozdě.“ *Tamtéž*, s. 114.

vat Semity za posedlé textem (*text-obsessed*), který udržoval jejich identitu. Hrozí nebezpečí holocaustu zevnitř, neboť byla setřena textová diference mezi Židy a nežidy (*Gentiles*).

Odmítnutí pojmu „kultura“ ve vztahu k judaismu však v kontextu Bloomovy filosofie nelze chápat absolutně. Jestliže by se čtenář spokojil se závěrem, že „Židovstvo“ je náboženský pojem, kdežto „kultura“ světský, a že je tedy nelze smysluplně spojovat, ignoroval by jedno ze základních Bloomových východisek, totiž axiom metaforičnosti a na interpretovi závislé významovosti textu. Proto je vhodnější chápat toto rozlišení jako tropus, který má čtenáři přiblížit nepřístupnost a neredukovatelnost Bloomovy identity. Jinak o několik stran textu dále jen těžko pochopí smysl argumentace o stavu židovské kultury; „...we know that Jewish culture was, but we cannot know what it now is, let alone what it will be. Everything called Judaism today essentially is antiquarianism...“.²⁵ Protože prý jazyk (poezie) nemá referenční charakter, ale jeho významy vytváří čtenář, užívá zde Bloom termín „kultura“, který je nejrozšířenější a nejsrozumitelnější. Na jedné straně tak stojíme před jakousi gnoseologickou variantou solipsismu, na druhé před zřejmým pragmatismem. Oba tyto postoje jsou přitom plně v souladu s Bloomovou filosofickou koncepcí, která byla zatím nejotevřeněji vyjádřena v pracích *The Anxiety of Influence: A Theory of Poetry* a *Agon: Towards a Theory of Revisionism*. Židovská identita je tak nakonec jakousi spojnicí skrytě prostupující celé Bloomovo filosofické myšlení.

Bloomova postmoderní podoba gnose má svoji předchůdkyni ve starověké gnosi alexandrijského helénismu, v souvislosti s nímž lze s trochou nadsázky hovořit o podobně postmoderní situaci, jakou zažívají Spojené státy americké, Bloomovo působiště, ve druhé polovině dvacátého století. Judaistická tradice starověké gnose ukotvuje Bloomovu kulturní identitu a prostřednictvím kontinuity s židovským dědictvím Bloom zároveň získává výjimečné postavení jako občan Spojených států, což většina ostatních Američanů subjektivně zažívá, jak je známo, teprve ve vztahu k okolnímu světu. Přitom heretická, neortodoxní linie židovství vyčleňuje Bloomu i ze závislosti na samotné judaistické tradici. Pro Bloomovo filosofické myšlení mají význam zejména všichni ti (*gnostikové*), kteří dokázali novým způsobem záměrně dezinterpretovat tradici, aby založili novou. Díky ontologické jistotě vycházející z gnose, která věřícího osvobozuje z pout stvoření, nalézá Bloom sílu k přejímání a transformaci cizích vlivů; gnostik ví, že jen on sám může pochopit, a tak je svobodný.

²⁵ „...víme, že židovská kultura byla, avšak nemůžeme vědět, čím je teď, natož abychom věděli, jaká bude. Vše, co se dnes nazývá judaismus, je v podstatě antikvářství.“ *Tamtéž*, s. 117.

LITERATURA

- H. Bloom: *Victorian Prose and Poetry*, New York: Oxford University Press 1973
- H. Bloom: *Agon: Towards a Theory of Revisionism*, Oxford – New York: Oxford University Press 1983
- H. Bloom: *The Anxiety of Influence: A Theory of Poetry*, New York – Oxford: Oxford University Press 1997
- H. Bloom: *Kánon západní literatury: Knihy, které prošly zkouškou věků*, Praha: Prostor 2000
- J. Hroch: *Problém rozumění a postanalytická filosofie*, Brno: FF MU 1996
- J. Hroch: *Filozofická hermeneutika v dějinách a současnosti*, Brno: Georgetown 1998
- H. Jonas: *Gnosis und spätantiker Geist I-II*, Göttingen 1954
- H. Jonas: *The Gnostic Religion*, Boston 1958
- Platón: *Ústava*, Praha: Nakladatelství Svoboda – Libertas 1993
- P. Pokorný: *Píseň o perle: Tajné knihy starověkých gnostiků*, Praha: Vyšehrad 1986
- J. Rajchman – C. West (eds.): *Post-Analytic Philosophy*, New York: Columbia University Press 1985

HAROLD BLOOM AND GNOSIS

Bloom's syncretic neopragmatism as a part of the contemporary post-analytic thinking is strongly influenced by gnosis. Bloom regards gnosis not only as an important source of inspiration as far as his philosophical thinking is concerned but also as the aegis of his Jewish identity. Bloom appreciates in the first place the *strong reading* of gnosis, i.e. the critical reflection of the traditional and the consequent building of a new canon. Another for Bloom important aspect of gnosis is the relationship between a believer and the divine. Bloom as a Gnostic believer is free from the bonds of this cosmos, which is seen as a creation of a false deity. This gnostic freedom leads to a feeling of exceptionality and presents itself as elitism. Both Bloom and Pokorný, a Czech expert on gnosis, regard Gnosticism, the world view coming out of gnosis, as a syncretic Hellenistic phenomenon. A special importance in this respect is ascribed to Diaspora Judaism and the ancient city of Alexandria. Bloom can see parallels between the ancient Hellenistic culture of the Diaspora Jews and the contemporary culture of these Jews in the United States. But rather than dealing with American Jewish culture he prefers reflecting his own Jewish identity. Bloom's answer is revisionist as he finds it in a strong misreading of the Jewish Bible.